

Ivan Jurković
**Originalni primjerci i kritička izdanja
Govora za Hrvatsku
kneza Bernardina Frankapana**

Člankom se upozorava na često pojavljivanje u hrvatskim historiografskim ostvarenjima dijelova govora *Oratio pro Croatia* kneza Bernardina Frankapana, premda autori koji su koristili te dijelove nisu, ispostavilo se, imali uvide u original *Govora*. Istraživanjima izvornoga gradiva došlo se i do spoznaje da je *Govor* rasprostranjen i sačuvan u brojnim knjižničkim i arhivskim ustanovama Srednje Europe, o čem autori koji su iskoristili dijelove *Govora* u svojim ostvarenjima također nisu ništa znali. Pružen je, dakle, prikaz prijenosa i preuzimanja tih dijelova *Govora* u domaćoj historiografiji tijekom 19. i 20. st., a koje je javnosti pružio na uvid još Matija Mesić. U stranim je, pak, historiografijama (mađarskoj, njemačkoj i austrijskoj) odavna uočen izvorni materijal koji je u bliskoj svezi s *Govorom*, ali podatke tih historiografija domaća nije registrirala, pa su desetljećima bili neiskorišteni.

Ključne riječi: protuturski govor, *Oratio pro Croatia* — *Govor za Hrvatsku*, Bernardin Frankapan, Nürnberg 1522., originali i prijepisi, historiografija.

I.

Godine 1983. objavljena je u seriji »Humanisti« *Splitskoga književnog kruga* zbirka prevedenih latinskih protuturskih govora, nastalih u vrijeme osmanlijskoga pritiska na srednjovjekovne hrvatske zemlje.¹ Vrijednost te knjige, kako u okvirima hrvatske historiografije, tako i na polju književnosti hrvatskoga latiniteta jest, svakako,

1 GLIGO, 1983.

neprocjenjiva. Iznimnost toga ostvarenja nije, dakle, samo u prijevodu govora naših humanista tijekom toga razdoblja održanih diljem Europe, već je i u činjenici da su prvi put sakupljeni na jedno mjesto, te da su većim dijelom objavljeni i kao faksimili u prilogima na kraju knjige.² To se posebice odnosi na govore tzv. splitsko–trogirskoga kruga autora (Frano Marcello, Bernard Zane, Ivan Statilić, Marko Marulić, Frano Andreis — Trankvil Andronik), dok kriterij objavljivanja faksimila ostalih autora (Šimun Kožičić Benja, Vuk Frankapan, Fran Frankapan, Petar Cedulin) bijaše otežana dostupnost izvornicima ili pak, nepostojanje recentnijih kritičkih izdanja tih govora, a govori koji bijahu u novije vrijeme objavljivani (Stjepan Posedarski,³ Juraj Divnić⁴) ostadoše bez faksimila.⁵

Jasno, prijevodi svih govora do kojih je Vedran Gligo mogao doći objavljeni su u cijelosti. No, cjelovite ili djelomične prijevode pojedinih govora jednostavno preuzima od starijih autora, najčešće napominjući razloge zbog kojih su originali tih govora bivali nedostupni. U takve slučajeve ulazi i govor kneza Bernardina Frankapana, održan 1522. godine u Nürnbergu, pa Gligo preuzima nepotpun prijevod Nikole Žica objavljen 1932. godine.⁶ Na isti je način postupio i s govorom Bernardinova sina Kristofora — Krste, održanoga godinu dana kasnije u Rimu, preuzimajući, također u cijelosti, prijevod istoga autora iz 1934. godine.⁷ U oba su slučaja pruženi najosnovniji biografski podatci o samim govornicima, te o knjižnicama u kojima se čuvaju tiskani primjerci tih govora, kao i o signaturama pod kojima se ti rijetki primjerci dotičnih institucija mogu naći.⁸ Iako Gligo u svojoj bilješci upozorava da su postojale nepremostive poteškoće u komuniciranju s Nacionalnom knjižnicom Széchényi, pružena je signatura Bernardinova govora ulijevala određene nade da se do toga govora ipak može doći. I odista, jedini je problem bila, upravo, signatura. Naime, ispostavilo se da je riječ o staroj signaturi,⁹ ali niti ta okolnost nije bila odlučujuća, jer je bez većih poteškoća na temelju te stare, u inventarnim knjigama pronađena nova signatura, a time i tiskani izvornik Bernardinova govo-

2 *Isto*, 393–646.

3 PRERADOVIĆ, 1899., 188–192.

4 Vj. KLAJIĆ, 1903., 248–251; ŠIŠIĆ, 1937., 37–43, dok. 146. U novije je vrijeme objavljeno kritičko izdanje, prijevod i faksimil tog govora, a priredila ga je Olga Perić: DIVNIĆ, 1995.

5 *Usp.* GLIGO, 1983., 390.

6 *Isto*, 341–44; ŽIC, 1932. Žicov prijevod Bernardinova govora nanovo objavljen u: LIPOŠČAK — SUČIĆ ur., 2002., 84–85.

7 ŽIC, 1934.; *usp.* GLIGO, 1983., 346–357.

8 *Isto*, 344–345.

9 Országos Széchényi Könyvtár — Kézirattár és régi kiadványok tára (Nacionalna knjižnica Széchényi — Zbirka rukopisa i starih izdanja) Šdalje: OSzK — KRKTĆ, B Pest App. H 161.

ra.¹⁰ Drugu poteškoću u daljnjem istraživanju pričinila je, najvjerojatnije, tiskarska pogreška prilikom navođenja bibliografske jedinice spomenutoga djelomičnog prijevoda N. Žica.¹¹ No, nakon početnoga lutanja, uvidom u *Bibliografiju rasprava i članaka* ispravljen je i taj propust, pa se moglo pristupiti iščitavanju i toga teksta.¹² Od njega su se (potajice) priželjkivale dodatne vijesti o provenijenciji samoga govora Bernardina Frankapana, premda se znalo da podatci takve vrste rijetko ulaze u tekstove novinskih članaka. Nakon uvida u sam tekst, željeno ipak ostade samo — priželjkivano. Prema dostupnosti podataka u citiranoj literaturi, rad na samoj historiografiji ograničio bi se, dakle, na spomenutu dvojicu autora.

I pored svega, činilo se nevjerojatnim da bi znanstvenik ugleda N. Žica uporabio isključivo u publicističke svrhe takva, upravo prvorazredna, vrela. Stoga se i pokušalo Bernardinov govor pronaći u Žicovim stručnim radovima. Međutim, i taj je pokušaj propao. Jednostavno, takvih radova nema... S druge strane, nametalo se samo po sebi i pitanje signature koju V. Gligo navodi u svojoj knjizi, ne objašnjavajući pritom na kakav je način doznao za nju. Postojala je, dakle, opravdana nada da su se i drugi filolozi i (ili) povjesničari bavili Bernardinovim govorom. Pitanje je bilo jednostavno: Koji?

II.

Sasvim je prirodno da se na samom početku potrage za znanstvenicima, koji bi eventualno mogli u svojim studijama koristiti govor kneza Bernardina Frankapana, pomišljalo na znamenitije hrvatske povjesničare. Prvo je provjereno djelo svakako moralo biti fundamentalno ostvarenje hrvatske medievistike, koje je još uvijek nenadmašeno upravo u iscrpnosti prikaza političke povijesti razdoblja u kojem B. Frankapan izriče svoj govor (dalje: *Govor*). Jasno, riječ je o četvrtoj knjizi sinteze hrvatske povijesti Vjekoslava Klaića.¹³ S obzirom na činjenicu da je ta sinteza, u smislu kronološkoga praćenja i prezentiranja povijesnih događaja, pisana vrlo sustavno i dosljedno, nije bilo teško pronaći stranice na kojima bi *Govor* trebao biti. I

10 OSzK — KRKT, App.H.161, RMK III.254.

11 Autor donosi sljedeći navod: »Preveo N. Žic u Obzoru, god. 1932, br. 29«; *vidi* GLIGO, 1983., 244.

12 Ispravnu referencu: Govori Frankopana za obranu Hrvatske od Turaka, priopćio Nikola Žic, *Obzor*, br. 291 (Zagreb, 1932.), str. 6, *vidi* u: *Bibliografija rasprava i članaka*, 1970., 458, br. 27206.

13 Vj. KLAJČ, 1982.

zaista, *Govor* je vrlo lako pronađen.¹⁴ Iščitavanjem toga teksta, namah je uočljiva činjenica da i Klaić samo djelomice donosi tekst *Govora*, i to iste one dijelove koje V. Gligo preuzima od N. Žica. Kasniji autor, dakle, ne samo da preuzima u cijelosti Klaićev prijevod, pače i doslovce preuzima Klaićeve popratne komentare vezane uz tekst *Govora*.¹⁵ Međutim, niti pronalazak Klaićeva prijevoda nije puno pomogao pokušajima da se otkrije autor koji je prvi transliterirao, preveo i objavio taj znameniti govor. Naime, nedostatak znanstvenoga aparata u toj najpopularnijoj sintezi hrvatske povijesti pokazao se opet velikom zaprekom. Ipak, prisutnost Bernardinova govora u Klaićevoj sintezi ukazivala je na mogućnost postojanja njegova starijega, ili pak rada nekoga drugoga autora. Pregledom Klaićeve bibliografije ustanovljeno je da se on nije bavio tim govorom.

U nastojanjima, dakle, da se utvrdi barem približno vrijeme nastanka nepoznate kritičke analize i prijevoda Bernardinova govora, posegnulo se za tridesetak godina starijom sintezom u kojoj je, isto tako, *Govor* našao svoje mjesto.¹⁶ Prijevod *Govora* koji Tadija Smičiklas citira, razlikuje se od Klaićeva po svojoj dužini. Naime, Smičiklasov je navod kraći, pa bi se moglo zaključiti da je Klaić ili u široj mjeri rabio prijevod nepoznatoga starijega autora, ili je pak, pišući svoju sintezu, imao uvid u izvornik *Govora*.¹⁷ No, i dalje su bivala neriješena dva osnovna pitanja. Ukoliko je Klaić koristio izvornik, koji je to izvornik koristio, te od koga ta dvojica preuzimaju (Smičiklas djelomice, a Klaić u većoj mjeri — op. a.) prijevod *Govora*?

Odgovor je pružilo ime nezaobilaznoga, a tako slabo vrjednovanoga i često u našoj kasnijoj historiografiji zaobilaznoga, te nepravedno zapostavljanoga i slabo citiranoga hrvatskoga povjesničara, svećenika i sveučilišnoga profesora — ime jedinoga našega stručnjaka za hrvatsku povijest razdoblja vladanja dinastije iz kuće Jagelović — Matije Mesića. Upravo on prvi objavljuje taj toliko traženi djelomičan prijevod govora kneza Bernardina Frankapana.¹⁸ Upravo on, zahvaljujući znan-

14 *Isto*, 358–360.

15 Treba nanovo naglasiti da novinarsko priopćenje ne zahtijeva uporabu znanstvenog aparata, pa Nikola Žic, prirodno, niti ne navodi u svom članku od koga preuzima citat (*usp.* ŽIC, 1932., 6. i Vj. KLAIĆ, 1982., 360). Klaićev djelomičan prijevod govora *Oratio pro Croatia* preuzima u cijelosti i N. KLAIĆ, 1972., 381, dok. 239, prilog I. Vedranu je Gligi zacijelo ta činjenica ostala nepoznanicom, jer Nada Klaić taj prijevod objavljuje pod skupnim podnaslovom »Prilike u Hrvatskoj i Ugarskoj uoči mohačke bitke«. No, činjenica jest, da V. Gligo u svojem ostvarenju često rabi i citira *Povijest Hrvata* Vj. Klaića, pa se čini gotovo nevjerojatnim kako mu je promakao taj Klaićev nepotpun prijevod govora *Oratio pro Croatia: usp.* GLIGO, 1983., 35 i 36.

16 SMIČIKLAS, 1882., 707–708.

17 Taj bi se zaključak mogao potkrijepiti i drugima sitnijim detaljima unutar teksta prijevoda Vj. Klaića.

18 MESIĆ, 1872., 153–154 i 159–160. Ponovo objavljeno u: ISTI, 1996., 267–268 i 273–274.

stvenomu aparatu, navodi u svojim bilješkama, kako podatak o njegovu punom naslovu,¹⁹ tako i podatke o vrelima i literaturi koja jest u bliskoj svezi s vremenom njegova izricanja.²⁰ Provjerom citirane literature došlo se do zaključka da autori do Mesićeva vremena ne rabe ili ne znaju za govor kneza Bernardina Frankapana, već da u najvećoj mjeri koriste dostupne im zbirke objavljene građe, kao i sintetska djela još starije historiografije.²¹ No, od iznimne je važnosti Mesićev navod signature *Harprecht, Staatsarchiv IV Th. 2. Abth.*, koju donosi na kraju poglavlja u kojem raspravlja na kakav su se način odluke nürnberških sabora odrazile na političko i vojno stanje u Hrvatskoj i Ugarskoj.²² Riječ je o malom, ali hrvatskoj historiografiji, pokazat će se, tako važnom prinosu vrsnoga njemačkoga pravnika i arhivara Johanna H. Harpprechta, koji upozorava davne g. 1760., na akta komorskih sudova razasutih po *Reichsarchivima, Kreisarchivima i Staatsarchivima* diljem Njemačke. Radeći, naime, kao ravnatelj arhiva u Neustadtu, Stuttgartu, Ulmu, Würtembergu i Nürnbergu, on sređuje tamošnje arhivsko gradivo i objavljuje znamenitu kolekciju dokumenata, najčešće navođenu kao *Staatsarchiv des Kammergerichts*.²³ Gotovo je sigurno da upravo on prvi objavljuje često navođenu odluku Državnoga sabora Svetoga Rimskoga Njemačkoga Carstva od 9. veljače 1523., kojom je trebala biti poslana konkretna vojna pomoć Ugarskoj i Hrvatskoj u ratu protiv Osmanlija.²⁴ Za izdavanje toga dokumenta J. H. Harpprecht koristi gradivo arhiva u Nürnbergu. S obzirom na činjenicu da je M. Mesić imao prilike boraviti tijekom svojih studija u Beču,²⁵ a poznavajući zbirku J. H. Harpprechta, mogao je vrlo lako doći do ideje da provjeri arhivske fondove dokumenata vezanih uz ondašnje odluke njemačkih državnih sabora. Znajući, pak, da govora kneza Bernardina Frankapana nema u njegovoj radnji »Gradja mojih razprava«,²⁶ pomislilo se da je možda prijepis *Govora* kojeg rabi M. Mesić u njegovoj ostavštini. Uvidom u tu ostavštinu pokazalo se da niti

19 ISTI, 1872., 154; ISTI, 1996., 268.

20 ISTI, 1872., 147, 154–155 i 161; ISTI, 1996., 261, 268–269 i 275.

21 *Usp.*: ISTHVANFIUS, 1724., 59–64; KATONA, 1793., 369–380; KOVACHICH, 1799., 517–522; PRAY, 1810., 593–597; BUCHHOLTZ, 1831., 37–39; FIRNHABER, 1849., 104; HATVANI, 1857., 24–25, dok. 17; RANKE, 1868., 29–86.

22 MESIĆ, 1872., 161, bilj. 1; ISTI, 1996., 275, bilj. 1.

23 HARPPRECHT, 1757.–1760.; ISTI, 1767.–1769.

24 ISTI, 1760. (Th. IV, Abth. 2), 170–173; *usp.* MESIĆ, 1872., 160–161; ISTI, 1996., 274–275.

25 AHAZU, XV. 13. Ostavština Matije Mesića Šdalje: XV. 13.Ć, Dokumenti vezani s Mesićevim studijama u Beču i Pragu..., 1–4.

26 MESIĆ, 1873.

u njoj nema željenoga prijepisa.²⁷ I dalje je, dakle, bivalo nerazjašnjeno pitanje »izvornika« kojega je Mesić uporabio kao predložak svomeu prijevodu ...

Posegnulo se stoga za novijim izdanjem svjetski poznatoga repertorija objavljenih djela srednjovjekovnih pisaca Augustina Potthasta, te za isto tako nezaobilaznom domaćom bibliografijom ostvarenja hrvatskoga latinizeta.²⁸ Potthastov *Repertorium*, uz već poznate autore koji su se bavili Bernardinovima govorom, ponudio je novi putokaz u vidu bibliografije Carla Göllnera,²⁹ a djelo Šime Jurića, Dane Čučkovića i Zlatka Herkova je, uz to što razrješava pitanje provenijencije signature koju navodi V. Gligo,³⁰ uputilo na monumentalnu mađarsku bibliografiju na kojoj započinje svoj rad krajem prošloga stoljeća Károly Szabó, po kojem ta bibliografija i danas nosi ime. Riječ je o trećem svesku te zbirke, koji donosi reference knjiga pohranjenih u starim mađarskim knjižnicama. Važnost toga izdanja jest u tom što pruža »potpuno novu« i toliko priželjkivanu obavijest o postojanju još jednoga primjerka govora kneza Bernardina Frankapana. Naime, primjerak *Govora* koji je danas pohranjen u OSzK oporučno je dospio u tu knjižnicu kao dio privatne biblioteke grofa Sándora Apponyija, pa se sitna bilješka u Szabóvoj bibliografiji o tom primjerku s pravom i očekivala. Na istom je mjestu, međutim, i podatak da u to vrijeme jedan primjerak Bernardinova govora posjeduje i drugi veliki mađarski bibliofil — György Ráth.³¹ On je, pak, svoju biblioteku oporučno darovao Knjižnici Mađarske akademije znanosti, te je na takav način Ráthov primjerak *Govora* dospio u Akademijinu zbirku starih rukopisa i izdanja.³² S obzirom na svestranu političku, kulturnu i historiografsku djelatnost te dvojice izvanserijskih sakupljača starih knjiga, nije čudno što su nastojali javnost upoznati s bogatstvom svojih bibliotečnih fondova, pa su obojica objavili inventare svojih knjižnica. Apponyi u svom djelu ponavlja poznati podatak o prisutnosti primjerka Bernar-

27 *Usp. AHAZU*, XV. 13. I. i. 13. Pregledana je i sva korespondencija u slučaju da je Mesiću netko od njegovih kolega naknadno poslao prijepis govora *Oratio pro Croatia*.

28 POTTHAST, 1976.; JURIĆ — ČUČKOVIĆ — HERKOV, 1971.

29 POTTHAST, 1976., 551–552. Göllnerovo djelo ne donosi nove podatke, već ponavlja do tada znane bibliografske jedinice i signaturu OSzK; GÖLLNER, 1959., 91–92, br. 145.

30 U tom se djelu čak na dva mjesta navodi signatura Apponyijeve ostavštine u OSzK. Prvi put u poglavlju X. *Oratores, fabularum scriptores, epistolographi...* (JURIĆ — ČUČKOVIĆ — HERKOV, 1971., 166, br. 44), te potom u poglavlju XI. *Historiae. Disciplinae ad historiam spectantes...* (isto, 278, br. 32). U više se navrata Vedran Gligo zahvaljuje Šimi Juriću na korisnim savjetima i njegovoj susretljivosti glede pribavljanja kserografskih snimaka Cedulinova i Marcellova govora, pa se nenavodenje Jurićeve bibliografije u slučaju Bernardinova govora može smatrati nehitičanim propustom; *usp.*: GLIGO, 1983., bilj. 36 i 45 na str. 65 k osnovnom tekstu na str. 44 i 57.

31 HELLEBRANT — SZABÓ, 1896., 82, br. 254.

32 *A Magyar tudományos akadémia könyvtár — Kézirattár és régi kiadványok tára* (Knjižnica Mađarske akademije znanosti — Zbirka rukopisa i starih izdanja) Šdalje: MTAK — KRKTC, Ráth 1304.

dinova govora u njegovoj knjižnici,³³ a Ráthova se bibliografija, sastavljena u formi oporučnoga dokumenta, i danas u *MTAK*, kao i Apponyijeva u *OSzK*, koristi kao inventarna knjiga njegove ostavštine.³⁴

Ta se knjiga pokazala iznimno korisnom kada su u Akademijinoj knjižnici starih rukopisa i izdanja iskrsele nedoumice prilikom naručivanja Bernardinova govora. Naime, na kartici kataloga Ráthove ostavštine i dalje stoji upisana stara signatura,³⁵ premda je već duže vrijeme *Govor* uvezan sa 156 godina mlađim vjerskim pamfletom Ludovika Caschajja,³⁶ pa se godinama dolazilo do zaključka da je Bernardinov govor izgubljen, jer ga nije bilo na mjestu gdje je po kataložkoj signaturi morao biti. Pored te pomoći, Ráthova je ostavinska inventarna knjiga upozorila i na govor srijemskoga biskupa Ladislava Makedonskoga [*Ladislavus de Macedonia, László Maczedóniai*].³⁷ Kralj je Ludovik II., naime, poslao u svoje i u ime ugarskih staleža izaslanstvo na jesenski Njemački državni sabor u Nürnberg, sa zadatkom da Ugarskoj izmoli novčanu i vojnu pomoć u borbi protiv Osmanlija. Ladislav je, dakle, kao član toga poslanstva, održao govor pred njemačkim magnatima i staležima istoga dana (srijeda, 19. studenoga) kada i knez Bernardin Frankapan.³⁸ S obzirom da su oba govora održana u isto vrijeme i na istom mjestu, logična je pretpostavka da su i tiskana kod istoga izdavača. Uvidom u original Ladislavova govora pretpostavka je u potpunosti potvrđena, pa se time otvorila i mogućnost posrednoga traženja daljnjih podataka o Bernardinovu govoru.³⁹ Krenulo se tako u potragu za bibliografskim referencama govora Ladislava Makedonskoga, s čvrstom vjerom da će se time doći i do mađarske stručne literature o Bernardinu Frankapanu. Ispostavilo se, pak, da su se mađarski povjesničari tek odnedavna počeli ozbiljnije baviti biskupom Ladislavom, a kako se mađarska novija historiografija (ona poslije II. svjetskog rata — op. a.) slabo ili gotovo nikako bavila problemima povijesti susjednih naroda, tako i kritičko izdanje Ladislavova govora, kao i radovi koji opisuju Ladislavov životni put

33 APPONYI, 1900., 127–128, br. 161. Tri je godine kasnije objavljeno i njemačko izdanje: APPONYI, 1903. Mađarsko se izdanje još uvijek u OSzK koristi kao inventarni priručnik Apponyijeve ostavštine, pa se stoga i javlja signatura App. H.161.

34 [RÁTH], 1905. Pod brojem 254 na str. 38. nalazi se natuknica »Frangepanibus Bernardinus de, Oratio pro Croatia. S. l. 1522.«.

35 MTAk–KRKT, Ráth 1083.

36 [CASCHAI], 1678. Bernardinov je govor uvezan neposredno iza tog pamfleta i čuva se, dakle, pod signaturom MTAk–KRKT, Ráth 1304.

37 [RÁTH], 1905., 38, br. 248.

38 *Oratio habita Norimbergae coram Senatu principum et omnium ordinum sacri Romani Imperij, pro expeditione in Turcos suscipienda, iij. Calendas Decembris M.D.XXII.* Pokazati će se da je III. kalenda u naslovu govora tiskarska pogreška. Točan datum je XIII. kalenda prosinca mjeseca.

39 Signatura originalnog primjerkera Ladislavova govora: MTAk–KRKT, Ráth 1079.

uopće ne spominju Bernardinovu nazočnost na Nürnberškom saboru, a kamoli njegov *Govor*.⁴⁰ Ipak, treći dopunski svezak Szabóve bibliografije razrješava vrlo važnu nepoznanicu. Autori toga sveska utvrdili su da je nürnberški tiskar Friedrich Peypus izdavač govora biskupa Ladislava Makedonskoga,⁴¹ pa je time riješeno i pitanje mjesta, imena izdavača i godine tiskanja govora kneza Bernardina Frankapana.⁴²

III.

Početak spominjanja govora Bernardina Frankapana u, ponajprije, sintetskim djelima starijih mađarskih povjesničara, započinje otprilike u isto vrijeme kada je započeta serija Szabóve bibliografije.⁴³ Dakle, krajem prošloga stoljeća. Osobitu se važnost mora pridati historičaru Vilmosu Fraknóiju i njegovoj četvrtoj knjizi sinteze mađarske povijesti u kojoj usput, opisujući svrhu dolaska Bernardina Frankapana na Nürnberški sabor, upozorava i na postojanje primjerka njegova *Govora* u budimpeštanskoj Sveučilišnoj knjižnici [*Egyetemi könyvtár*].⁴⁴ Pošavši za tim tragom dospjelo se u središnji katalog Sveučilišne knjižnice. Premda kataloške kartice s podacima o tiskanom primjerku Bernardinova govora nije bilo, ljubazni su bibliotekari, vidjevši bilješku V. Fraknóija, konzultirali stare inventarne vodiče i utvrdili da *Govor*, nažalost, više nije u posjedu Sveučilišne knjižnice.⁴⁵ Ispričavajući se, objasnili su da se njihov primjerak *Govora* najvjerojatnije zagubio prilikom jednoga od čestih seljenja ili revizija knjižnice, te da im nije poznato gdje se taj primjerak danas nalazi.⁴⁶ Sasvim se, pak, slučajnim uvidom u poznatu američku bibliografiju *The*

40 Kritičko izdanje govora: HORVÁTH, 1964. Životopisi: HORVÁTH — OBERMAYER, 1958.; HORVÁTH — OBERMAYER, 1959.

41 HELLEBRANT — SZABÓ, 1990., 62, br. 5116.

42 Prema tome, potpuna referenca jest: FRANKAPAN (Bernardin), 1522., *Oratio pro Croatia. Nürenbergae in Senatu Principum Germaniae habita*, Nürnberg: [Friedrich Peypus].

43 Od kolikog je značaja bibliografsko ostvarenje K. Szabóa i A. Hellebranta, pokazuje i praksa OSzK da rabi taj priručnik kao temeljni inventarni katalog po kojemu su uvedene i nove signature u toj knjižnici. Tako je, primjerice, Bernardinovu govoru danas pridodana kratica RMK III.254, dakle, Régi magyar könyvtár, svezak III, broj 254; *usp.* NÉMETH, 1993., 917.

44 FRAKNÓI, 1896., 440, bilj. 2.

45 *Usp. Catalogus litterarum...*, 1894., 326, br. 27 i 28; *Catalogus manuscriptorum...*, 1910., 69.

46 Najtragičniji takav slučaj zbio se 1956. godine. Upravo u vrijeme ruske vojne intervencije koja je nastupila usred velikog sređivanja knjižničkog fonda *Egyetemi könyvtár* i njezina djelomičnog seljenja.

National Union Catalog došlo se do spoznaje da jedan primjerak govora *Oratio pro Croatia* posjeduje Harvardsko sveučilište [*Harvard University*] (Cambridge) u državi Massachusetts (SAD).⁴⁷ Pretpostavka da se upravo izgubljeni primjerak budimpeštanske Sveučilišne knjižnice sada nalazi u knjižnici na Harvardu temelji se na usamljenom mađarskom obliku reference autora tiskanoga izvornika govora (*Frangepán Bernát*) premda se u svim ostalim referencama iste bibliografije imena i prezimena Frankapana javljaju u hrvatskom (Frankopan ili Frankapan) i talijanskom (*Frangipani*) obliku, s time da navedena djela potonjih pripadaju talijanskoj grani obitelji.

Prva zbirka objavljenih vrela koja spominje govor *Oratio pro Croatia* kneza Bernardina Frankapana izašla je god. 1903. kao prvi svezak serije *Codex diplomaticus partium regno Hungariae adnexarum* Mađarske akademije znanosti. Autori toga sveska donose samo regesta svih Bernardinovih nastupa pred Njemačkim saborom, te upozoravaju na neku drugu zbirku objavljenih izvora rabeći za tu zbirku kraticu, premda ju u svojoj knjizi, najvjerojatnije propustom, jer tada ta kratica zasigurno bijaše vrlo poznata, nigdje ne razrješavaju.⁴⁸ Deset godina kasnije izlazi drugi svezak zbornika dokumenata obitelji Frankapan u kojoj Lajos Thallóczy popravljajući prethodni propust, te donosi potpuniju referencu zagonetne kratice *DRA*.⁴⁹ Ispostavilo se da je riječ o nezaobilaznoj zbirci akata Njemačkoga državnog sabora, vrlo važnoj i za našu povijest, a tako slabo od naše historiografije spominjanu i rabljenu.⁵⁰ Ta zbirka donosi upravo »rukovet spomenika« o boravku kneza Bernardina Frankapana i njegova sina Krste u Nürnbergu, te o njihovu sudjelovanju u radu Državnoga sabora, kao i o reakcijama njemačkih magnata i staleža na Bernardinov govor.⁵¹ Jasno, autor zbirke donosi pod naslovom *Bittschrift von Bernardino Frangipani, Graf von Zengg, Veglia und Modrus, an die Stände um Hilfe für Kroatien* i najopširniji sažetak *Govora*⁵² (ukoliko se na takav način ne shvati Mesićev prijevod — op.a.), pa ne začuđuju stoga česti prizivi mađarskih povjesni-

47 *Usp. The National Union Catalog...*, 1971., 560, br. 0331416.

48 HODINKA — THALLÓCZY, 1903., 206, dok. 123 i 124; *isto*, 208, dok. 126.

49 BARABÁS — THALLÓCZY, 1913., 369, dok. 332, bilj. 1.

50 WREDE, 1893.–1905. Bibliografsku jedinicu te zbirke dokumenata ne može se naći niti u jednom našem ozbiljnijem popisu objavljenih izvora i literature, a koji bi bio dostupan stručnoj ili široj publici zainteresiranoj za hrvatsku prošlost kasnog srednjovjekovlja. Tu se, prije svega, misli na popise objavljene u sintezama hrvatske povijesti; *usp.* Vj. KLAJČ, 1982., 434–437; ŠIDAK, 1953.; ŠIŠIĆ, 1962., 200–201.

51 WREDE, Bd. III, 252, 257, 282, 284, 292–93, 296–98, 302–04, 306, 314, 316, 320, 330, 360–66, 426, 738–39, 760, 846–51, 868–69, 871–72, 876 i 887.

52 *Isto*, 362–363, dok. 67.

čara na tu zbirku akata. Ipak, ono najdragocijenije što autor pruža jest popis signatura izvornih primjeraka ili prijepisa izvornika Govora kneza Bernardina Frankapana, koje su posjedovali tadašnji njemački i austrijski arhivi.⁵³ Uzme li se u obzir činjenica da je na početku potrage za tiskanim primjercima Bernardinova govora bila na raspolaganju samo stara signatura primjerka pohranjenog u OSzK, tada iznenađuje broj sačuvanih originala u Njemačkoj, te mogućih smjernica u daljnjoj potrazi za preostalim izvornicima, s obzirom na znakovit broj cjelovitih ili djelomičnih prijepisa (najmanje jedanaest — op.a.), koje je već god 1901. Adolf Wrede ponudio povjesničarima zainteresiranim za *Govor*. Izgledi u takve mogućnosti pronalaska »novih« primjeraka izvornika rastu, ukoliko se zna da je A. Wrede koristio isključivo građu arhivskih, ali ne i bibliotečnih fondova na područjima njemačkoga govornoga prostora.⁵⁴ Druga osoba koja stoljećima nudi posredan odgovor na pitanje kamo poći u potragu za izvornicima tiskanoga *Govora*, jest upravo knez Bernardin Frankapan. Usporedivši, naime, imena gradova iz kojih je A. Wrede koristio arhivsko gradivo s popisom imena vladara, prelata i državnih knezova na kraju Bernardinova govora, namah postaje vidljivim da je svoj otisnuti govor Bernardin Frankapan koristio u promidžbene svrhe, pa bi se, dakle, moglo zaključiti da je na takav način *Govor* razasut i danas prisutan diljem Europe.⁵⁵ Ako je ta pretpostavka točna, tada popis imena, koji Bernardin donosi na kraju teksta *Govora*, predstavlja samo najodličnije, tada prisutne, sudionike Sabora. Preko tih bi se, dakle, imena moglo bez većih poteškoća pronaći suvremene knjižnice i arhive u čijim bi se fondovima trebali nalaziti izvorni primjerci otisnutoga govora kneza Bernardina Frankapana...

Osobitu pozornost privlači natuknica o prijepisu *Govora* u Bečkom arhivu,⁵⁶ odnosno prvo spomenuto ime na Bernardinovu popisu — ime austrijskoga nadvojvode Ferdinanda Habsburga, kojemu je Bernardin sigurno poklonio primjerak svojega govora. Da se odista radi o, za našu povijest, iznimno važnom fondu akata pohranjenom u Austrijskomu državnom arhivu [*Österreichisches Staatsarchiv*] govori i često pozivanje A. Wredea na fond toga arhiva, te jedan usamljeni primjer

53 *Na ist. mj.* »Aus München R.A. Nördlinger RTA fasc. 27 mit der Unterschrift: Bernhardin Franzenpani graf zu Volgzeug und Modrusch. Auch in Nürnberg, nr. 6 fol. 41–49 mit der Überschrift: Des graven aus Krabatten anzeig; Nürnberg, nr. 10 fol. 184–187; Weimar, Reg. E fol. 33^b nr. 69 und fol. 34 nr. 70 u. 71; Karlsruhe, RTA nr. 22; Bamberg, Ansbacher RTA 10^a fol. 29b–35^a; Köln, fol. 24–28^a; München, K. bl. 104/3 I fol. 37b–43^a u. K. bl. 204/6; in Düddeldorf, nr. 3 fol. 24–29^a; in Königsberg, fol. 39^a–42^a; Wien, fasc. 4^b fol. 205–209 (meistens dieselbe Überschrift)«.

54 *Usp. isto*, str. III–VII.

55 JURKOVIĆ, 1999.b.

56 *Vidi bilj.* 53. Razrješivši kraticu »Wien« dobija se puna referenca koju sugerira A. Wrede: *Haus-, Hof- und Staats-Archiv, Mainzer Erzkanzler-Arch. Reichstagsakten*, fasc. 4^b fol. 205–209; *usp. isto*, str. VI i 362.

bilješke mađarskoga povjesničara koja upućuje na taj isti fond.⁵⁷ Prateći te sugestije još uvijek se planira provjera dokumenata navedenoga fonda s pritajenom nadom da će signatura koju navodi A. Wrede odgovarati predlošku koji je prilikom prevođenja rabio M. Mesić. Dokumenti koje je naveo A. Wrede i dalje nose istu signaturu⁵⁸ istog arhiva. U bečkim je, pak, bibliotekama pronađen za sada jedan preživjeli tiskani izvornik govora *Oratio pro Croatia*. Nalazi se u *Austrijskoj nacionalnoj knjižnici*.⁵⁹

Na kraju, mora se spomenuti da se uspjela pronaći i naslovnica govora papinog nuncija Francesca Chieregiatija, koji istog dana i na istom mjestu kada i Bernardin Frankapan i Ladislav Makedonski drži svoj protuturski govor. Jasno, i njegov je otisak govora učinjen kod istog tiskara.⁶⁰ S obzirom da se Chieregati spominje i u Bernardinovu govoru, logično je pomisliti da su po pitanju *die Türkenhilfe* Francesco Chieregati, Bernardin Frankapan i Ladislav Makedonski pred Njemačkim državnim saborom nastupili kao koordinirani tim govornika.⁶¹

IV.

Tako, eto, znameniti i često spominjani, ali povjesničarima i piscima povijesti hrvatske književnosti svojim sadržajem samo djelomice poznati,⁶² govor *Oratio pro Croatia* kneza Bernardina Frankapana biva u cijelosti pružen na uvid preko dvaju diplomatskih radova.⁶³ Prvi put se upozorava i na, doduše još uvijek nepoznat, ali znatan broj kako sačuvanih izvornih tiskanih primjeraka, tako i na veću količinu (ne)potpunijih prijepisa govora *Oratio pro Croatia* razasutih po knjižnicama i arhivima diljem Svijeta.⁶⁴ Na kraju, i prvo se kritičko izdanje *Govora* može najaviti kao izvjesna i bliska budućnost...

57 Dezső SZABÓ donosi u svojoj zbirci dokumenta tiućih se razdoblja vladavine kralja Ludovika II. bilješku »eredetije a bécsi zász. és kir. hazi, udvari és állami levéltárban Mainzer Reichstagsakten 4. b.) j. a.«; SZABÓ, 1909., 191, dok. 49.

58 ÖSA–HHSA, Mainzer Erzkanzlerarchiv, Reichstagsakten, Fasc. 4^b, fol. 205–209.

59 Österreichische Nationalbibliothek (Austrijska nacionalna knjižnica), sign.: 43.S.29. Oba su podatka provjerena i pribavljena zahvaljujući susretljivosti prof. dr. Gerharda Jaritza.

60 Vidi Prilog 2.

61 *Usp.* JURKOVIĆ, 1999.b.

62 Uz u članku navedene povjesničare koji su spominjali i koristili govor valja istaknuti još: KRIŽMAN, 2002., 82–83.

63 *Usp.* JURKOVIĆ, 1996.; MORETTI, 2006.

64 Vidi Prilog 1.

PRILOG 1

***Popis ustanova koje posjeduju sačuvane primjerke govora
Oratio pro Croatia***

Primjerci Govora u knjižnicama:

Austrija:

Beč — Wien:

- 1) ÖNB, 43.S.29.

Mađarska:

Budimpešta — Budapest:

- 2) MTAK — KRKT, Ráth 1304.
- 3) OSzK — KRKT, App. H.161, RMK III.254

Njemačka:

Bamberg:

- 4) Staatsbibliothek Bamberg, 22/L.r.r.q.27.

Berlin:

- 5) Staatsbibliothek zu Berlin, 4"@Ui 2018.

München:

- 6) Bayerische Staatsbibliothek, 4 Var.149.

Wolfenbüttel:

- 7) Herzog August Bibliothek, Bibliotheka Augusta — Quodlibetica, A: 104.7
Quod.(8).

SAD:

Cambridge Massachusetts:

- 8) Harvard University Library, Location: Houghton *ZHC 5, F 8511, 5220.

Primjerci Govora u arhivima:

Austrija:

Beč — Wien:

- 9) ÖSA — HHSA, Mainzer Erzkanzlerarch. Reiihstagsakten, Fasc. 4^b, fol.
205–209.

Njemačka:

Bamberg:

10) Staatsarchiv, Ansbacher RTA, 10^a, Fol. 29^b–35^a.

Düsseldorf:

11) Staatsarchiv, Hüllich–Berg Reichstagsverhandlungen nr. 3, Fol. 24–29^a.

Karlsruhe:

12) Generallandesarchiv, Reichstagsakten, nr. 22.

Köln:

13) Stadtarchiv, Reichstagsakten 1522/23, Fol. 24–28^a.

Königsberg:

14) Staatsarchiv, Handlung des Rtgs. zu Nürnberg 1522/23 K, Fol. 39^b–42^a.

München:

15) Staatsarchiv (bivši Reichsarchiv), Nördlinger Reichstagsakten, Fasc. 27.

16) Staatsarchiv, Bd. K. bl. 104/3 I, Fol. 37^b–43^a.

17) Staatsarchiv, Aktenbände K. bl. 204/6.

Nürnberg:

18) Staatsarchiv (bivši Kreisarchiv), Reichs— und Städtesachen 1522 Egidii, S. 20, R. 1/1, Nr. 6, Fol. 41–49.

19) Staatsarchiv, S. 20, R. 1/1, Nr. 6, Fol. 184–187.

Weimar:

20) Thüringische Hauptstaatsarchiv (bivši Ernestinische Gesamtarchiv), Reg. E Fol. 33^b, Nr. 69.

21) Thüringische Hauptstaatsarchiv, Reg. E Fol. 34, Nr. 70.

22) Thüringische Hauptstaatsarchiv, Reg. E Fol. 34, Nr. 71.

Knez Bernardin Frankapan svojim popisom na kraju *Govora* posredno upozorava kamo krenuti u potragu za primjercima *Govora*:

Beč — Wien:

23) Ferdinand Habsburg

24) Albrecht von Brandenburg — Erzbischof von Mainz

25) Matthäus Lang von Wellenburg — Erzbischof von Salzburg

Brandenburg:

26) Albrecht von Brandenburg — Markgraf

Bamberg:

27) Weigand von Redwitz — Bischof von Bamberg

Würzburg:

28) Konrad II. von Thüngen — Bischof von Würzburg

Eichstätt:

29) Gabriel von Eyb — Bischof von Eishstätt

Strasbur:

30) Wilhelm von Hohnstein — Bischof von Strassburg

Augsburg:

31) Christophs von Stadion — Bischof von Augsburg

Freising:

32) Pfalzgraf Philipp — Bischof von Freising

München:

33) Ernst von Baiern — Bischof und Administrator zu Passau

Trento:

34) Bernhard Cles. — Bischof von Trient

München:

35) Pfalzgraf Friedrich — Herzog in Baiern

36) Ludwig von Baiern — Herzog

Brandenburg:

37) Casimir von Brandenburg — Markgraf

Mecklenburg:

38) Heinrich von Mecklenburg — Herzog

Leuchtenberg:

39) Johann von Leuchtenberg — Landgraf

Rim:

40) Francesco Chierigati — Episcopus

Budimpešta:

41) Ladislav Makedonski — Episcopus.

Prilog 2

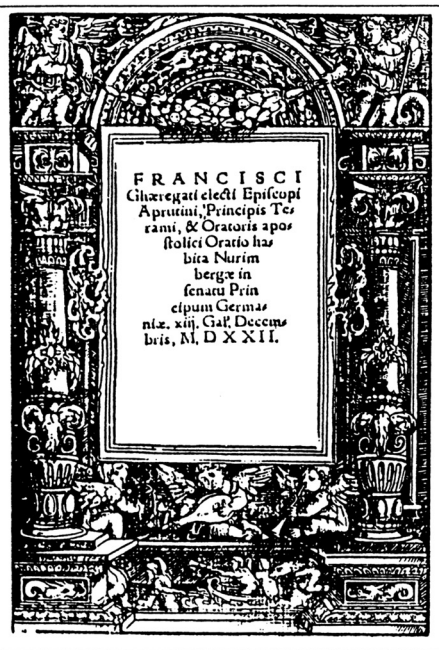
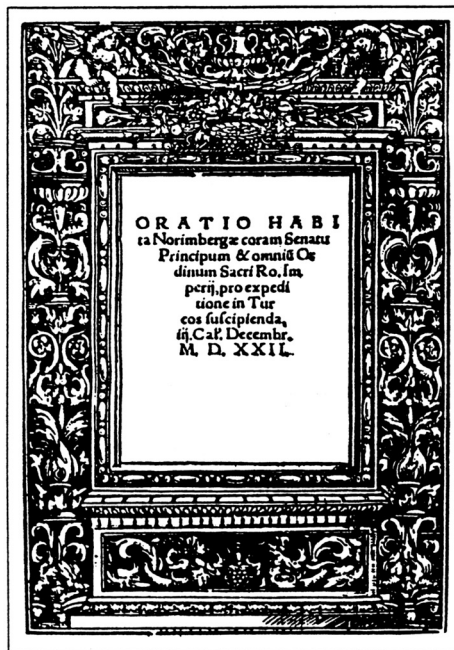
Naslovnice tiskanih govora

Bernardina Frankopana
Ladislava Makedonskog
Francesca Chieregiatija

Bernardini de Frägepanibus Comi-
tis Segniae/Ægliae/Modrusijsq;
zč. Oratio pro Croatia/Nüren-
bergae in Senatu Princi-
pū Germaniae habita.
Xij. Cal. Decemb.
An. Lb. M.
D. XXij.

Excidium veluti Romanae Martinus vibi
Suerit Patriae sic uga dira Comco.

R. Sbrullus.

Korišteno gradivo

Neobjavljeni izvori

AHAZU — Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.

Ostavština Matije Mesića (XV. 13.),

Dokumenti vezani s Mesićevim studijama u Beču i Pragu.

ÖSA–HNSA — Österreichisches Staatsarchiv — Haus-, Hof— und Staats—archiv,
Beč.

Mainzer Erzkanzlerarchiv,

Reichstagsakten.

Popis literature

APPONYI (Sándor), 1900., *Hungarica. Magyar vonatkozású külföldi nyomtatványok. XV. és XVI. század*, köt. I, Budapest: Franklin–Társulat nyomdája.

APPONYI (Alexander), 1903., *Hungarica. Ungarn betreffende im Auslande gedruckte Bücher und Flugschriften*, Bd. 1, München: Rosenthal.

BARABÁS (Samu) — THALLÓCZY (Lajos), 1913., *Codex diplomaticus comitum de Frangepanibus – A Frangepán család oklevéltára*, Monumenta Hungariae historica — Diplomataria, vol. XXXVIII, köt. 2, Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akadémia.

Bibliografija rasprava i članaka, 1970., sv. 9, ser. IV/1, Historija, Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.

BUCHHOLTZ (Franz Bernhard), 1831., *Geschichte der Regierung Ferdinands I. 1524–64*, Bd. II, Wien: Schaumburg.

[CASCHAI (Ludovicus)], 1678., *Inversus Papalis Mundus, Seu, Perversa Romana Synagoga A Conversio Derelikta, Das ist Die verkehrte Baepstische Welt...*, Wittenberg: Mathaeus Henckel, Univers. Bushdrucker.

Catalogus litterarum originalum ac collectionis Hevenessianae et Prayanae Bibliothecae Regiae scientiarum Universitatis Budapestinensis, 1894., tomus II, Budapestini: Typis typographiae Univ. Reg. scient.

- Catalogus manuscriptorum Bibliothecae Reg. scient. Universitatis Budapestinensis*, tomus II, *Index alphabeticus et chronologicus cum tabula*, 1910., Budapestini: Typis typographiae Univ. Reg. scient.
- DIVNIĆ (Juraj), 1995., *Pismo papi Aleksandru VI.*, prir. i ur. Olga Perić, Šibenik: Gradska knjižnica »Juraj Šižgorić«.
- FIRNHABER (Friedrich), 1849., *Vincenzo Guidotos Gesandtschaft am Hofe König Ludwigs von Ungarn 1523–1525.*, u: *Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte, Literatur und Kunst*, Wien: Braumüller.
- FRAKNÓI (Vilmos), 1896., *A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526)*, u: *A magyar nemzet története*, köt. IV, Budapest: Kiadja az Athenaeum irodalmi és Nyomadai részvénytársulat.
- FRANKAPAN (Bernardin), 1522., *Oratio pro Croatia. Nürenbergae in Senatu Principum Germaniae habita*, Nürnberg: [Friedrich Peypus].
- GLIGO (Vedran prev. i ur.), 1983., *Govori protiv Turaka – Orationes contra Turcas*, Splitski književni krug — Humanisti, knj. 7, Split: Logos.
- GÖLLNER (Carl), 1959., *Turcica. Die europäischen Türkendrucke des XVI. Jahrhunderts (1501–1550)*, Bd. 1, București — Berlin: Acad.
- HARPPRECHT (Johann Heinrich), 1757.–1760., *Staatsarchive des kaiserl. und hl. römischen Reiches Kammergerichts oder Sammlung von gedruckten und ungedruckten actis publicis. Archivalurkunden, kaiserl. Rescripten etc. zu einer historischen Einleitung und Erläuterung der Geschichten, Verfassung etc. des kaiserl. und R.K.Ger. zusammengetragen*, Th. I–IV, Ulm: s.p.
- HARPPRECHT (Johann Heinrich), 1767.–1769., *Staatsarchive des kaiserl. und hl. römischen Reiches Kammergerichts oder Sammlung von gedruckten und ungedruckten actis publicis. Archivalurkunden, kaiserl. Rescripten etc. zu einer historischen Einleitung und Erläuterung der Geschichten, Verfassung etc. des kaiserl. und R.K.Ger. zusammengetragen. Geschichte des kaiserl. und R.K.Gerichtes unter der Regierung Karl des Fünften etc.*, Th. V–VI, Frankfurt: s.p.
- HATVANI (Mihály), 1857., *Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból, 1441–1652.*, köt. 1, Monumenta Hungariae historica — Diplomataria, vol. I, Budapest: Magyar tudományos akadémia.
- HELLEBRANT (Árpád) — SZABÓ (Károly), 1896., *Régi magyar könyvtár*, köt. III, rész 1, Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akadémia.
- HELLEBRANT (Árpád) — SZABÓ (Károly), 1990., *Régi magyar könyvtár*, köt. III, füz. 1, irányításával összeáll Gedeon Borsa — Sándor Dörnyei — Irma Szálka, Budapest: Közreadja az OSzK.

- HODINKA (Antal) — THALLÓCZY (Lajos) prir., 1903., *A Horvát véghelyek oklevéltára (1490–1527)*, Monumenta Hungariae historica — Diplomataria, vol. XXXI, köt. 1, Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akadémia.
- Horváth (István K.) prir., 1964., *Orationes Ladislai de Macedonia*, Acta Universitatis de Attila József nominatae, Acta antiqua et archaeologica, tom. VII, Szeged: Szegedi Nyomda Vállalat.
- HORVÁTH (István K.) — OBERMAYER (Erzsébet K.), 1958., *De vita operibusque Ladislai de Macedonia*, Acta Universitatis Szegediensis, Acta antiqua et archaeologica, tom I, Szeged: Szegedi Nyomda Vállalat.
- HORVÁTH (István K.) — OBERMAYER (Erzsébet K.), 1959., »Macedóniai László. Egy humanista élete és működése a Mohács körüli évtizedekben«, *Századok*, év. 93 (1959.), Budapest, 773–801.
- ISTHIVANFIUS (Nicolaus [Miklós Istvanffy]), 1724., *Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV*, Coloniae Agrippinae: Sumptibus Antonii Hierati.
- JURIĆ (Šime) — ČUČKOVIĆ (Dana) — HERKOV (Zlatko) ur. i prir., 1971., *Iugoslaviae scriptores latini recentioris aetatis. Pars I: Opera scriptorum latinorum natione Croatarum usque ad annum MDCCCXLVIII typis edita*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- JURKOVIĆ (Ivan), 1996., *Oratio pro Croatia – Govor za Hrvatsku. Knez Bernardin Frankapan i njegovo doba*, diplomski rad, Zagreb: Filozofski fakultet.
- JURKOVIĆ (Ivan), 1999.a, »Turska opasnost i hrvatski velikaši — knez Bernardin Frankapan i njegovo doba«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 17 (1999.), Zagreb, 61–83.
- JURKOVIĆ (Ivan), 1999.b, »Diplomatska aktivnost hrvatskoga plemstva u vrijeme turskoga pritiska na Hrvatsku«, u: Mladen Andrić — Mirko Valentić (ur.), *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija*, Zbornik Diplomatske akademije, br. 2, Zagreb, 243–256.
- KATONA (Stephanus), 1793., *Historia critica regum Hungariae. Ex fide domesticorum exterorum scriptorum concinnata*, tom. XII, ord. XIX, Budae: Typis Regiae Universitatis.
- KLAIĆ (Nada), 1972., *Izvori za hrvatsku povijest do 1526. godine*, Zagreb: Školska knjiga.
- KLAIĆ (Vjekoslav), 1903., »Pismo ninskoga biskupa Jurja Divnića papi Aleksandru VI, pisano u Lici 27 rujna 1493, u kojemu izvješćuje o boju na Krbavskom polju pod Udbinom (9. rujna 1493.)«, *Vjesnik Kraljevskoga hrvatsko-slavonsko-dalmatinskoga zemaljskog arhiva*, god. V (1903.), Zagreb, 248–251.

- KLAIĆ (Vjekoslav), 1982., *Povijest Hrvata*, knj. 4, 3. izd., Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- KOVACHICH (Martinus Georgius [Márton György]), 1799., *Supplementum ad vestigia comitorum apud hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum*, vol. II, Budae: Typ. Reg. Universitatis Pestanae.
- KRIŽMAN (Mate), 2002., Govor za Hrvatsku, u: Višnja Lipošćak — Stjepan Sučić (ur.), *Ogulin. Povijesna i kulturna baština*, Zagreb: Matica hrvatska Ogulin — Poglavarstvo grada Ogulina, 82–83.
- LIPOŠČAK (Višnja) — SUČIĆ (Stjepan) ur., 2002., *Ogulin. Povijesna i kulturna baština*, Zagreb: Matica hrvatska Ogulin — Poglavarstvo grada Ogulina.
- MESIĆ (Matija), 1872., »Hrvati nakon bana Berislavića do muhačke bitke«, *Rad JAZU*, knj. XVIII (1872.), Zagreb, 77–163.
- MESIĆ (Matija), 1873., »Gradja mojih razprava u 'Radu'«, *Starine JAZU*, knj. V (1873.), Zagreb, 109–288.
- MESIĆ (Matija), 1996., *Hrvati na izmaku srednjega vijeka: izabrane rasprave*, Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, Odjel za povijest Slavonije, Srijema i Baranje.
- MORETTI (Violeta), 2006., *Oratio pro Croatia Bernardina Frankapana*, diplomski rad, Pula: Filozofski fakultet.
- NÉMETH (Katalin S.), 1993., *Ungarische Drucke und Hungarica 1480–1720*, Teil 3, München — New York — London — Paris: K. G. Saur.
- POTTHAST (Augustinus) prir., 1976., *Repertorium fontium historiae medii aevi, primum ab Augusto Potthast digestum*, vol. IV, Romae: Istituto storico italiano per il medio evo.
- PRAY (Georgius [György]), 1810., *Historia regum Hungariae, cum notitiis praeviis ad cognoscendum veterem regni statum pertinentibus*, tom. II, Budae: Typ. Reg. Univ. Pestanae.
- PRERADOVIĆ (Dušan), 1899., »Oratio« Stipana Posidarskoga (god. 1519.), *Bulletino di archeologia e storia Dalmata*, a. XXII (1899.), Spalato, 188–192.
- RANKE (Leopold von), 1868., *Deutsche Geschichte im Zeitalter der Reformation*, u: *Sämmtliche Werke*, Bd. II, Leipzig: Duncker und Humbolt.
- [RÁTH (György)], 1905., *Ráth György régi magyar könyvtára*, Budapest: Hornyánsky Viktor Cs. és Kir. könyvnyomdája.
- SMIČIKLAS (Tadija), 1882., *Poviest hrvatska. Dio prvi. Od najstarijih vremena do godine 1526.*, Zagreb: Matica hrvatska.

- SZABÓ (Dezsó) prir., 1909., *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*, Budapest: Kiadja a Magyar tudományos akadémia.
- ŠIDAK (Jaroslav), 1953., »Izvori i literatura«, u: *Historija naroda Jugoslavije*, knj. 1, Zagreb: Školska knjiga, 800–806.
- ŠIŠIĆ (Ferdo), 1937., »Rukovet spomenika o hercegu Ivanišu Korvinu i o borbama Hrvata s Turcima (1473–1496)«, *Starine JAZU*, knj. XXXVIII (1937.), Zagreb, 37–43, dok. 146.
- ŠIŠIĆ (Ferdo), 1962., *Pregled povijesti hrvatskog naroda*, prir. Jaroslav Šidak, drugo izd., Zagreb: Matica hrvatska.
- The National Union Catalog. Pre— 1956 Imprints*, 1971., Vol. 182, London — Chicago: Mansell.
- WREDE (Adolf), 1893.–1905., *Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Karl V. Jüngere Reihe*, Bd. I–IV, Gotha: Königlichen Akademie der Wissenschaften.
- ŽIC (Nikola), 1932., »Govori Frankopana za obranu Hrvatske od Turaka«, *Obzor*, br. 291 (1932.), Zagreb, 6.
- ŽIC (Nikola), 1934., »Govor Krste Frankopana papi Hadrijanu VI«, *Obzor*, br. 18–21 (1934.), Zagreb.
- ŽIC (Nikola), 2002., »Govor za Hrvatsku«, u: Višnja Lipošćak — Stjepan Sučić (ur.), *Ogulin. Povijesna i kulturna baština*, Zagreb: Matica hrvatska Ogulin — Poglavarstvo grada Ogulina, 84–85.

Summary

In 1983, a publication entitled *Humanists by the Literary Circle of Split* featured a collection of translated Latin anti-Ottoman speeches written in the time medieval Croatian countries suffered the Ottoman oppression. The translations of the speeches at disposal to Vedran Gligo were published wholly. However, the complete and partial translations were simply taken over by Gligo from older authors, with frequently explained reasons why the original speeches could not have been accessed. Such was the case with the speech of Prince Bernardin Frankopan held in 1522 in Nürnberg. Gligo, therefore, took over Nikola Žić's incomplete translation which was published in 1932. According to the data in the cited literature, the work on the very historiography would, therefore, have been limited to the two mentioned authors...

Apart from that, it seemed unlikely that esteemed scientists such as Žić and Gligo would use incomparable sources exclusively in journalistic purposes. For that reason, attempts were made to find Bernardin's speech in Žić's professional papers. However, that attempt failed since such works simply could not be found... On the other hand, the question which came to mind was the work which Gligo referred to in his book, but without any explanation of how he had learnt about it. There was, thus, a justified hope that other philologists and/or historians researched Bernardin's speech. The question was simply: Who?